

ארץ ישראל אינה קניין חיצוני לאומה

הרב יואל מנביץ

לאחר עשרים דורות של כשלונות ונפילות אנו נפגשים בתחילת פרשת לך עם היהודי הראשון. צפוי היה שהציווי האלוקי הראשון יעסוק בעקרונות הדת או במצוותיה היסודיות כמו מיגור העבודה הזרה או אימות האמונה המונואטאיסטית או לפחות במצוות המילה המבדילה בינו לבין אומות העולם.

אבל לא כן, האמירה האלוקית פותחת בעניין הארץ "לך לך אל הארץ אשר אראך". גם הביטוי "אשר אראך" מעלה תהיות מהו אשר אראך הרי לא נאמר לאברהם לאן עליו ללכת?

יתרה מכן, אם נתבונן בסוף פרשת נח, ניווכח שאברהם יצא לדרכו לא"י עוד בטרם הציווי נאמר שם "זיקח תרח את אברהם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ויצא איתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען". וביאר הספורנו את סיבת ההליכה: "משום שהייתה מוכנת אל גרם המעלות במושכלות והיתה רצויה מכל הארצות כאמרו ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה ולא הוזק אורה בגשם המבול כאויר כל שאר הארצות כאמרו ולא גשמה ביום זעם. וכבר אמרו חז"ל אורה של ארץ ישראל מחכים".

אם כן, הכרותנו הראשונה עם אברהם היא הכרות גם עם ארץ ישראל, אנו מתוודעים לראשונה לאברהם כחולך לא"י מתחילה מתוך אינטואיטיות ובהמשך עפ"י הציווי. והשאלה המתבקשת היא מה ראתה התורה לפתוח את המפגש הראשון בין אלוקי ישראל והיהודי הראשון בעניין הארץ דווקא, הרי הדתות האחרות אינן תלויות או מוגדרות עפ"י טריטוריה כלל?

התשובה היא, שיש שוני עקרוני בין ישראל לשאר דתות העולם, שהיהדות אינה דת אלא אומה שאומר חייה ואמונתה חד הם. נגזר מכך שמחד, מי שנולד כיהודי מידת שייכותו ליהדות אינה תלויה בקיום מצוות התורה. מאידך, מי שלא נולד כיהודי אין באפשרותו להצטרף למצוות הדת, אלא עליו לפרוש מעמו וממשפחתו ולהמיר את אומתו באומה היהודית, ובתור שכזה ממילא מתחייב הוא במצוות.

ישנן משמעויות רבות לתובנה הנ"ל וחלקם אף נוגע ליסודות אמונתנו. אבל, בשורות אלו נתמקד רק בהשלכה של העיקרון הנ"ל על קשר העם והארץ.

על פי ההגדרה הנ"ל, שהיהדות אינה דת אלא אומה, מוכרח שבהגדרת היסוד של היהדות יש גם ארץ (כדברי המהר"ל בנצח ישראל א'). החידוש הוא שכשם שהאומה הישראלית לא התגבשה בתהליכים חברתיים אנושיים, כך גם זיקתה לארץ לא נוצרה בתהליך אלא כדברי הכוזרי: "אמר לה ה' ותהי"

ביטוי חד לכך מופיע בהמשך פרשת לך לך. אברהם שואל על המשכיותו "והן לי לא נתת זרע" הארץ אינה מוזכרת כלל בשאלתו של אברהם, אבל הקב"ה מבטיח לו זרע וארץ שנאמר: "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת". ובהמשך כורת ה' עמו ברית "ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת" אם כן הברית שנכרתת היא גם על הארץ.

כמובן שכלול בהבטחת ירושת הארץ שיהיה לאברהם זרע שירש אותה, אבל לימוד גדול יש כאן: אין עם ישראל בלא ארץ ישראל! הבטחת הזרע לאבות תמיד מופיעה בתורה עם הבטחת הארץ. כלומר, קשר העם והארץ הוא קשר חיים שקודם לכל הביטויים של התיישבות, חוויות, מורשת ובטחון, וממילא אינו תלוי בהם.

גם הסוגיות העומדות היום על הפרק נגזרות ומושפעות מההבנות השונות של מקומה של ארץ ישראל. אותם תנועות שמעמידות את האדם במרכז והארץ היא אמצעי לשמירת בטחון, כמובן שמגיעות למסקנות אופרטיביות הנובעות מהשקפת עולם זו. אבל התורה מלמדת אותנו, כאמור, שהעם והארץ קשורים בקשר חיים, ומשמעות הדבר היא שפגיעה בארץ הינה פגיעה בעם וכן להפך. מובן אם כן, שמבט ערכי-מוסרי זה מורה הנהגות מוסריות שונות בתכלית.

נחזור ונעמיק בהבנת שייכות העם והארץ ונזכה שלא יבוא חיבור זה לידי מבחנים, כדברי הנביא בהפטרות לך לך: "זקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא יגעו ילכו לא ייעפו"